

De ander centraal stellen

JOB VAN SCHAİK

Vandaag, op Goede Vrijdag, herdenken christenen de kruisdood van Jezus. Over de betekenis van de christelijke traditie voor het leven vandaag de dag verscheen onlangs een belangwekkend boek.

En weer wordt religie weggezet als een bron van achterlijkheid en geweld. De reacties op sociale media op de aanslagen in Brussel zijn begrijpelijk, maar ook kortzichtig en gevaarlijk. Zoals Wilhelm Lagrouw het formuleert in zijn bijdrage aan het boek *Liberaal christendom*: 'Geweld van gelovigen toont niet het gewelddadige karakter van religie aan, maar onderstreept het potentiële geweld dat in ieder mens zit. Dit geweld kan door religie zowel getemperd als aangewakkerd worden.'

Daarin verschilt religie niet van andersoortige wereldbeschouwingen, die – zoals Hitler, Stalin en Mao hebben laten zien – aanzienlijk gewelddadiger kunnen uitpakken. De constante achter alle gewelddaden is het overtuigd zijn van het eigen gelijk en de veronachtzaming van de ander. En dat zijn nu juist twee zaken waartegen de auteurs van *Liberaal christendom* in het geweer komen, vanuit hun christelijke overtuiging.

Deze theologisch-filosofische bundel, die onlangs verscheen, is te beschouwen als een plaatsbepaling van een elftal theologen: academici en predikanten, die merendeels in het Noorden werkzaam zijn of waren. Zij presenteren hun denkbeelden onder de wat oubollige naam Relivant als liberaal alternatief voor de meer fundamentalistisch-orthodoxe stromingen waarmee het christendom doorgaans wordt vereenzelvigd. In de bijdragen komen naast religieus geweld, ook andere actuele zaken voorbij zoals klimaatverandering en de vluchtelingenopvang.

Het uitgangspunt van de hier verzamelde theologen is dat geloven geen weten is maar 'ervaren, doen, denken', zoals de ondertitel van de bundel luidt. Geloof is geen leer die een ware beschrijving geeft van de werkelijkheid. De Bijbel, Gods woord, bevat geen dogma's of vaststaande waarheden, maar moet door iedere gelovige opnieuw existentieel – dat wil zeggen: in betrekking op zijn of haar eigen bestaan – geïnterpreteerd worden. Geloven wordt zo een gesprek met de traditie, de Bijbel, God en je medemensen, waarvan de uitkomst nooit vaststaat.

NOOIT EENDUIDIG

Geloof als gesprek, de dialoog opzoeken, pluralisme, openheid ten opzichte van de ander – het zijn zaken die in alle bijdragen terugkeren. Filosofisch gezien is dat logisch, want met de opkomst van de hermeneutiek en de mislukte zoektocht naar een objectieve waarheid in het moderne denken, is zonneklaar geworden dat teksten nooit eenduidig zijn. In onze postmoderne wereld zijn altijd meerdere visies mogelijk en je kunt als interpreet nooit buiten je eigen, beperkte gezichtspunten treden. Daarmee is de theologische fixatie op de tekst, die sinds de Reformatie opgeld deed, zinloos geworden en dat is maar goed ook.

'Als geen enkele interpreet zich kan aanmatigen uit naam van God de Schrift te beheersen dan vervalt het gevaar dat het goddelijk gezag ten eigen bate wordt toegeëigend', schrijft Wouter Slob.

Natuurlijk gebeurt het nog steeds wel, getuige de vele orthodoxe religieuze stromingen die menen de ware betekenis van hun heilige teksten te hebben gevonden, met IS als gewelddadig dieptepunt. De auteurs van *Liberaal christendom* zeggen het niet hardop, maar feitelijk komt dat soort simplistisch fundamentalisme voort uit domheid en onnadenkendheid.

Dat geldt overigens net zo goed voor het atheïstische wereldbeeld dat in onze westerse, seculiere samenleving domineert, en dat in zijn uitwassen markt en wetenschap verabsoluteert tot de nieuwe waarheden, met alle gevaren vandien. Daarom benadrukken de auteurs in *Liberaal christendom* keer op keer het belang van het gesprek. Waarheid is, zeker als het om religieuze zaken gaat, een relationeel begrip: zij komt tot stand in dialoog met de ander, moet in het geleefde leven worden waar gemaakt, en is niet in dogma's te vangen.

In de open houding die daarbij wordt verondersteld, staat altijd de ander centraal en niet jijzelf. 'Waarachtige humaniteit wordt gerealiseerd in erkenning van de ander, in wie we het evenbeeld van de Eeuwige kunnen ontdekken en een mens als wijzelf', luidt de formulering in het *Vertrekpunt voor Relivant*, het theologische 'manifest' waarmee deze rijke bundel besluit. 'Bij erkenning gaat het erom de ander te zien zoals die is en niet zoals je denkt of hoopt dat die is of worden moet', zegt Lagrouw in zijn bijdrage over religieus geweld.

OPOFFEREN

Naasteliefde vormt de kern en de waarheid van het christendom, stelt het *Vertrekpunt*. Dat klinkt mooi maar eenvoudig is een levenshouding waarin niet alleen het eigenbelang maar ook dat van een ander wordt gezocht allerminst. 'Hoe zinvol is het om je leven letterlijk op te offeren voor je naaste, die daar uiteindelijk misschien toch niet werkelijk door geholpen wordt', zo vraagt Wilma Hartogsveld zich af. 'In eerste instantie roept de naaste die direct of indirect een beroep op mij doet ergernis of zelfs woede in mij op. Er wordt inbreuk gepleegd op mijn bestaan, ik word onderbroken in de door mij gekozen bezigheden of bedreigd in het leven dat ik leid.'

En toch is juist het je openstellen voor de ander – of het nu een vluchteling is of een vervelende buurman – wat mensen tot mensen maakt. Hartogsveld haalt in haar prachtige bijdrage de joodse filosoof Emmanuel Levinas aan die de onderbrekende ontmoeting met de ander, die de zelfgerichtheid doorbreekt, ziet als een soort openbaring van God, die in het gelaat van onze naaste oplicht als de Ander.

Want dat is ook een belangrijk aspect van het 'liberale christendom' zoals dat in deze bundel wordt gepresenteerd: God is niet de allesbeheersende oerkracht van het universum, die op afstand alles bestiert, maar juist een deelgenoot van ons alledaagse bestaan. God gaat boven ons uit, maar wordt tegelijk door mensen belichaamd en verwerkelijkt in het doen van (naasten)liefde.

HAMLET

Het is vandaag Goede Vrijdag, de dag waarop christenen stilstaan bij de kruisiging van Jezus Christus. Het bijzondere van het christendom is dat God in Christus mens is geworden. Hij heeft ons als het ware het leven voorgeleefd. Rick Benjamins vergelijkt Jezus in *Liberaal christendom* met Shakespeare's Hamlet. 'Zoals Hamlet een archetype is van de twijfelende mens, (...) zo is Jezus Christus het archetype van de mens die leeft met God en daardoor gemeenschap sticht.'

In deze geloofsopvatting is geweld juist de afwezigheid van God. Het bijzondere van Goede Vrijdag is, stelt Benjamins, dat het de dag is waarop Jezus zich van God verlaten weet, maar zelfs in zijn godverlatenheid aan het kruis nog steeds van God spreekt. Dat vergt een bijna bovenmenselijke moed, die ook van ons gevraagd wordt in de omgang met geweld, zoals de aanslagen in Brussel.

Als we van God spreken is het uitsluiten van anderen, zoals bijvoorbeeld vluchtelingen, geen optie. 'We heten welkom wie niet welkom is, en nemen het risico dat we in ons eigen bed worden vermoord', staat in een bijdrage over gastvrijheid. 'Dat doen we omdat er ook een kans is dat we elkaar als gast en gastheer de ruimte geven en echt gaan ontmoeten.' Want, zoals in het *Vertrekpunt* staat: 'In deze optiek is mens-zijn geen individueel project waarin anderen functioneren als middel tot een doel, maar brengen mensen elkaar tot hun bestemming.'

OPVULLEN

Je kunt je natuurlijk afvragen waarom we vandaag de dag christendom of geloof überhaupt nog nodig zouden hebben. Een mogelijk antwoord is dat het een alternatief biedt voor de zinloosheid van het leven die ons van alle kanten aangaapt, terwijl we de leegheid van ons bestaan opvullen met consumentisme en andere vormen van zelfbevrediging. Een concreter antwoord: kijk naar de goddeloze omgang met vluchtelingen zoals die nu gestalte krijgt in het beleid van de Europese Unie, zonder dat iemand zich er echt druk om lijkt te maken.

De grote kracht van geloof zoals het in *Liberaal christendom* wordt gepresenteerd, is het overstijgen van het eigenbelang en het doen van liefde (in theologische termen: het waar maken van God) in een voortdurend gesprek met de ander. Dat zijn zaken die zeker niet zonder risico zijn, maar waar de wereld vandaag de dag meer dan ooit behoefte aan heeft. Dit mooie en diepzinnige boek geeft een meerstemmige aanzet tot een leven dat op liefde gebaseerd is.

Rick Benjamins, Jan Offringa, Wouter Slob (red.), *Liberaal christendom – Ervaren, doen, denken*. Uitgeverij Skandalon. Prijs: 21,95 euro (240 blz.).